

Beltrum.

Samenvatting van document van Gérard Nelissen
Samengevat door Bart van engelenburg

Beltrum

Beltrum is ontstaan op de Beltrumse es. Rond het jaar 1000 viel zowel de huidige Achterhoek als de Liemers onder het Hamaland.

Het gehele gebied rondom Beltrum is betrokken geweest bij vele lokale en interlokale geschillen tussen de Duitse keizer, de bisschop van Utrecht, de graven van Zutphen en Gelre en andere machtshebbers.

Uiteindelijk is het gebied in handen gekomen van de Oranjes en daarom is onze koning ook Heer van Lichtenvoorde, Heer van Bredevoort en Heer van Borculo.

In de Franse tijd (1795 - 1813) zijn alle Heerlijkheden, Stiften, e.d. afgeschaft.

In 1236 is de villa Grol (Groenlo) door de heer van Borculo verkocht aan het graafschap Zutphen. Maar niet het kerkelijk/geestelijk gedeelte inclusief Beltrum. Omdat Grol na de reformatie katholiek bleef, gold dat ook voor Beltrum. De kerkelijke indeling volgde niet de gebiedsgrenzen.

Beltrum als voogdij bestaat dan uit de boerschappen: Beltrum, Lintvelde, Avest en Zwolle.

Na 1795 (Bataafse Republiek) werd de voogdij Beltrum gewijzigd in "Gemeente Beltrum"

NB.

Nu volgt het verhaal dat verscholen ligt achter de betekenis van de **potstal**. Het is met name kenmerkend voor de zandgronden in het oosten van ons land.

Een boerschap bestond uit de ongedeelde markegronden¹ en de gesplitste Es² resp. ongedeelde Kamp.

De eigenaren waren de zgn gewaarde erven en halve gewaarde erven. Halve gewaarden waren erven afgesplitst van gewaarde erven (bijv. zoon van een vrije boer). Gewaarden hadden een hele stem, halve gewaarden een halve stem bij besluitvorming in de markevergadering.

Verder woonden in de boerschap pacht- en keuterboeren. Zij hadden geen stem in de markevergadering. Johanna Papen van de boerderij Veldpape was een keuterboer.

Enkele linken:

- Twentse erven, onderdeel 'agrarisch erfgoed', [link](#)
- Marken, canon van Nederland, [link](#)
- Markenverdeling, canon van Nederland, [link](#)
- Essen, canon van Nederland, [link](#)

Samen maken zij gebruik van ESSEN en KAMPEN.

Een es is verdeelde grond tussen meerdere eigenaren, waarop men landbouw bedrijft. Een kamp is hetzelfde maar eigendom van een enkele boer.

De essen en kampen bestonden uit arme zandgrond. De es moest bemest worden met mest uit de potstallen. Overdag graasden de dieren op de marke. Een onontgonnen gebied in gebruik bij de gewaarden voor het grazen der dieren, het plaggen van heide, het steken van turf, het vellen van bomen, etc. etc.

De voogdij stond onder leiding van een voogd. Dat was de Heer van Borculo.

Hij oefende de hoge en de lage rechtspraak uit, besliste in civiele aangelegenheden en was tevens erfmarkerichter.

Hij benoemde een drost die de dagelijkse leiding voor z'n rekening nam en optrad als plaatsvervanger.

De marke werd bestuurd door de markevergadering onder leiding van de erfmarkerichter (Heer van Borculo).

De vergadering bestond uit:

- voorzitter (De Heer van Borculo)
- gewaarden en halve gewaarden. De gewaarden waren de adel, kloosters, gasthuizen, kooplieden en rijke families, zoals de Van Heeckerens, de Bronckhorsten, Huis Berg, etc. Zij stelden vaak een hoofdpachter aan die namens hen de pacht moest innen. In gebieden rond Winterswijk waren dat zgn Scholtenboeren. Als men in gebreke bleef, nam de scholtenboer de pacht - en ook de boerderij - over. De scholtenboer had ook een grote bel, de gruwelbel, en als die bel werd geluid waren alle onderpachters verplicht om werkzaamheden te komen verrichten.

Zelfstandige boeren.

NB; pachters en keuterboeren hadden geen rechten.

De markevergadering nam besluiten over gebruiksrechten, onderhoud en onderwijs. Er was een school waarin gedurende de winter les werd gegeven. Het bestuur delegeerde de aanstelling van de leerkracht aan de Gereformeerde kerk te Zutphen en betaalde het onderwijs. De kerk stelde echter een leraar aan die niet katholiek was en dat leidde tot recalcitrant gedrag van de leerlingen, die immers katholiek waren en deel uitmaakten van de parochie Groenlo.

Vanaf 1795 (Bataafse Republiek) kwam er een andere situatie. Er kwam een openbare school die werd betaald door de gemeente. De gewaarden wilden toen niet meer betalen. In 1920 veranderde de situatie weer doordat er een katholieke school werd opgericht.

Rechten in de marke

- Eigenaren mochten hun vee laten grazen. Het aantal werd bepaald door hun aandeel in de marke. Het zgn waardeel. Hoe groter het waardeel hoe meer vee mocht grazen.
- Turfsteken
- kappen van bomen
- afplaggen voor de potstal, etc.

Een koe had ongeveer 1 hectare nodig voor voeding. Herstel van de marke na afplaggen duurde 7 - 10 jaar. Elke hectare bouwgrond had ongeveer 2 - 7 hectare markegrond nodig om voldoende mest op te kunnen leveren.

De landbouwvorm heet extensief.

Leven in de voogdij Beltrum

Men leefde van de landbouw- en veeteeltproducten. Daarnaast had men contact met marskramers (kiepkeerls), bezocht men (jaar)markten en handelde men met de karavanen van de Hessenwagens.

Naoberdienst was verplicht. Men diende elkaar bij te staan bij werkzaamheden in de landbouw, het bouwen en verbouwen van boerderijen, bij trouwen en rouwen en bij geboorten, alsmede voor waakdiensten.

Naast de naoberdienst was er nog de herendienst Dat was een dienst die men moest verrichten voor de Heer van Borculo.

Hiertoe was een erfelijke functionaris benoemd. De rotmeester.

Deze rotmeester voerde de scepter over zo'n 8 boerderijen in zijn omgeving en riep de mensen op voor allerlei werkzaamheden, zoals:

- onderhoud aan wegen
- onderhoud aan sloten
- onderhoud aan bossen
- afplaggen van heide
- vellen van bomen,
- transport van veroordeelden naar de terechtstellingplaats etc, etc.

1795

In de Franse tijd werden alle Heerlijkheden, Stiften, e.d. afgeschaft. Het werden gemeentes, maar de marke bleef bestaan.

In 1809 besluit Koning Lodewijk Napoleon (Koninkrijk Holland) de marke te beëindigen. De bevolking neemt almaar toe en de grond moet efficiënter gebruikt worden.

Na heel veel geharrewar en weerstand van de grootste belanghebbenden, de gewaarden, wordt de marke Beltrum in 1862 opgeheven. De rijkste deelnemers krijgen de grootste stukken grond.

Dat is niet helemaal correct, omdat er ook gevallen zijn waarin keuters en pachters stukken grond in eigendom krijgen. Soms als beloning voor bewezen diensten.

Om de grond efficiënter te kunnen gebruiken is al in deze periode begonnen met ruilverkaveling.

Langzaam maar zeker wordt Beltrum een echt dorp, bestaande uit de buurschappen Lintvelde, Avest, Zwolle en Beltrum.

In 1853 wordt de bisschoppelijke hiërarchie hersteld en vormt Beltrum een eigen parochie met eigen kerk.

Voor-Beltrum (gedeelte van de vroegere boerschap Beltrum) blijft echter tot de parochie Groenlo behoren. Het Beltrumse veld ligt in dit gebied. Dat heeft gevolgen voor de boerderij in ons museum.

In 1894 wordt een boterfabriek gebouwd (introductie industriële centrifuge). Ook de verzuiling gaat aan Beltrum niet voorbij. Men onderscheidt - net als overal in Nederland. Katholieken, Protestanten en Socialisten en de maatschappij vormt zich daarnaar.

Gedurende de Tweede Wereldoorlog is het relatief rustig in Beltrum. Een bombardement vernielt een winkel annex café en een enkele razzia werd gehouden in het dorp.

Na de Tweede Wereldoorlog volgt Beltrum de ontwikkelingen van geheel Nederland. Ruilverkaveling, weg- en waterbouw, toenemende bevolking, toenemende industrialisatie en het verdwijnen van relikwieën zoals essen en marken.

In het geweld van deze ontwikkelingen staat dan onze boerderij Veldpape.

Johanna Papen werd geboren in 1755 en was de dochter van Jan Papen.

Jan was pachter op het landgoed Pape. De eigenaar (gewaarde) van Pape heeft Jan uit zijn huis gezet.

In 1717 schrijft Jan een smeekbede aan de Heer van Borculo om een hut op te mogen slaan (uitgraving) dienende tot logement van hem, zijn vrouw en zijn arme kinderen (keuterboer).

Twee jaar later, in 1719, komt er antwoord van de Heer van Borculo.

Jan krijgt consent een hut op te slaan over de beek (de Slinge) op het Beltrumse veld en mag bezitten een koe, een kalf en grond voldoende voor een 1/2 Molders gezaai.

- Dat komt overeen met zaaigoed voor 0,22 ha = 2200 m².
- 1 Borculose molder = 4 schepel.
- 1/2 Molder is dus 2 schepel.
- 1 schepel is 20 liter, dus 2 schepels is 40 liter zaad.

De nazaten van Jan hebben gewoond in de iets later gebouwde boerderij Veldpape op het Beltrumse veld totdat 2 windhozen de woning onbewoonbaar maakte en Veldpape verhuisde naar het openluchtmuseum.

1 De marke, ook markegenootschap of boermarke genaamd, is een middeleeuws collectief van grotere boeren die gezamenlijk het beheer en gebruik van hun gemeenschappelijke gronden reguleerden. Het woord 'marke' (letterlijk grens of scheiding, zie mark) wordt ook gebruikt om het gebied mee aan te geven dat bij een dorp hoort.

2 Een es (ook: eng of enk (het Gooi, Veluwe, Salland, Achterhoek, Twente), akker (Noord-Brabant), veld (Limburg) of kouter (Vlaanderen)) is een hoog gelegen akker, te vinden op de zandgronden van Noord-, Oost-, Midden- en Zuid-Nederland en Vlaanderen.